

Sociológia zdravia a choroby, sociológia pacienta

Doc.PhDr.Štefánia Andraščíková,PhD.,MPH
Fakulta zdravotníckych odborov PU

Čo je sociológia?

Pomerne všeobecnú definíciu sociológie ako vedy o spoločnosti odborníci upresňujú podľa cieľa skúmania spoločnosti.

Sociológiu vymedzujú ako:

- vedu o sociálnom správaní,
 - o vzájomnom pôsobení ľudí,
 - o sociálnych skupinách,
 - o sociálnych vzťahoch,
 - o sociálnej štruktúre a pod.
-
- Spoločnosť, ktorú sociológovia skúmajú, zväčša ohraničujú územím svojho štátu.

História sociológie

- Sociológia ako veda o spoločnosti vznikla v prvej polovici 19. storočia.
- Zakladateľom sociológie je francúzsky filozof Auguste Comte.
- Karl Marx, Émile Durkheim a Max Weber

Spoločnosť je predmetom skúmania viacerých spoločenských vied:

- Psychológia
- Sociálna psychológia
- Ekonómia
- Politológia
- Antropológia
- História

Rozlišujeme 6 základných hľadísk sociologického skúmania:

1. Demografické hľadisko
2. Psychologické hľadisko sociológie
3. Kolektívne hľadisko
4. Štruktúrne hľadisko sociológie
5. Kultúrne hľadisko
6. Dynamické hľadisko

Sociológia ⇒ teoreticko-empirická veda

Pri teoretickom štúdiu spoločnosti sociológovia rozlišujú dve základné úrovne skúmania:

- **Mikrosociologická úroveň** (mikrosociologická): sa sústreďuje na skúmanie každodenného správania, činností a sociálnych interakcií jednotlivcov v malých skupinách.
- **Makrosociologická úroveň** (makrosociologická): sa sústreďuje na skúmanie nadindividuálnych javov života spoločnosti, napr. veľkých sociálnych skupín, kultúry, sociálnej štruktúry, sociálnej stratifikácie (rozvrstvenia), sociálnej zmeny atd., ktoré charakterizujú buď celá spoločnosť, alebo jej časti.

Sociologický výskum

- **je špecifický výskumný postup** zameraný na skúmanie sociálnych javov, ktorý využíva empirické údaje.
- Typický sociologický výskum pozostáva z týchto krokov:
 - vymedzenie výskumného problému,
 - štúdium literatúry,
 - formulácia hypotéz,
 - voľba metodiky výskumu,
 - zber empirických údajov,
 - analýza údajov,
 - formulácia záverov.

Sociologická analýza sociálneho javu, týkajúceho sa zdravia a choroby

Špeciálna sociologická vedná disciplína zaoberajúca sa sociálnym javom, súvisiacim so zdravím, chorobou, poskytovaním zdravotnej starostlivosti, spotrebou zdravotnej starostlivosti, vzťahmi, vznikajúcimi pri jej poskytovaní sa nazýva:

- **sociológia zdravia,**
- **sociológia zdravia a choroby,**
- **zdravotnícka sociológia,**
- **sociológia zdravotníctva,**
- **medicínska sociológia,**
- **klinická sociológia.**

- ➔ V Nariadení vlády Slovenskej republiky z 21. marca 2002 o ďalšom vzdelávaní pracovníkov v zdravotníctve Zbierky zákonov č. 157/2002 je definovaná forma vzdelávania pracovníkov v zdravotníctve v odbore certifikačnej činnosti **sociológia zdravia**.
- ➔ Inštitucionalizovaná výučbová zložka Ústavu spoločenských vied a cudzích jazykov Slovenskej zdravotníckej univerzity zabezpečujúca vzdelávanie v odbore sociológia sa nazýva **Katedra medicínskej sociológie**.

Sociológia zdravia - sociológia zdravia a choroby

- je špeciálna sociologická disciplína, ktorej náplňou je **analýza sociálneho javu týkajúceho sa zdravia, resp. zdravotníctva** za využitia **sociologického inštrumentária**:
 - prístupu
 - systému pojmov
 - metód a techník.

- Sociológia zdravia plní všeobecné a špeciálne úlohy:

Všeobecné úlohy sociológie zdravia:

- **projektovanie**
- **organizovanie**
- **uskutočňovanie sociologických výskumov**, ktorých výsledky sa stanú nevyhnutnou súčasťou:
 - optimalizácie organizačných opatrení,
 - metodických pokynov, ktorými sa zabezpečuje riadenie
 - liečebno - preventívnej starostlivosti,
 - riadenie sociálnej služby,
 - riadenie zdravotníctva,
 - sociálneho plánovania,
 - tvorby sociálnych programov.

Špeciálne úlohy sociológie zdravia:

- **teoreticko-poznávacie, sociotechnické** /vyplývajúce z úloh sociologickej vedy/
- **prevencia, diagnostika, liečba, prevencia** /vyplývajúce z úloh zdravotníctva/
- **výskum, sociálna služba, poradenstvo, ordinácia** /vyplývajúce z úloh inštitúcií, v ktorých sa sociológia zdravia vykonáva/

Sociologické charakteristiky zdravia:

Typy definovania zdravia pomocou prístupov pri definovaní:

- a) vymedzenie zdravia ako neprítomnosť choroby
- b) vymedzenie zdravia ako formy života
- c) vymedzenie zdravia pomocou definovania stavu a procesu
- d) vymedzenie zdravia ako kvalitatívne rozdielnej formy života vo vzťahu k chorobe
- e) vymedzenie zdravia ako optimálneho stavu interakcií medzi vnútorným genetickým základom človeka a vonkajším prostredím
- f) vymedzenie zdravia ako „stav úplnej telesnej, duševnej a sociálnej pohody“
- g) vymedzenie zdravia pomocou operačných definícií zdravia

Sociologické charakteristiky choroby:

- Choroba je charakteristikou organizmu, ktorá jednotlivcovi obmedzuje možnosť, alebo úplne zabraňuje vykonávať obvyklé roly v obvyklom sociálnom prostredí.
- Pôsobenie choroby v zmysle rušenia výkonu normálnych funkcií závisí od:
 - druhu choroby
 - štádia choroby
 - stupňa uvedomenia si choroby
 - ďalších charakteristík choroby
 - vlastností jednotlivca
 - charakteristík jeho spoločenského prostredia.

V sociologickej literatúre sa nachádzajú rôzne definície choroby:

Napr. **Parsonsova definícia choroby** :

- ↪ chorobu chápe ako deviáciu (odchýlku) od normálnej sociálnej roly.
- Spoločnosť považuje deviáciu- rozdielne konanie od očakávaného, za nežiadúce.
- Na rozdiel od iných deviácií *choroba nevyvoláva negatívne sankcie.*
- Predpokladom nesankcionovania je považovanie deviantného správania za neželané, *jestvujúce bez zavinenia človeka.*

- Bauman formuloval **tri kritériá**, ktoré používajú ľudia na posúdenie odchýlky od normy:

1. prítomnosť príznakov (napr. teplota, horúčka ...)
2. spôsob pociťovania príznakov (napr. bolesť)
3. schopnosť vykonávať každodenné činnosti.

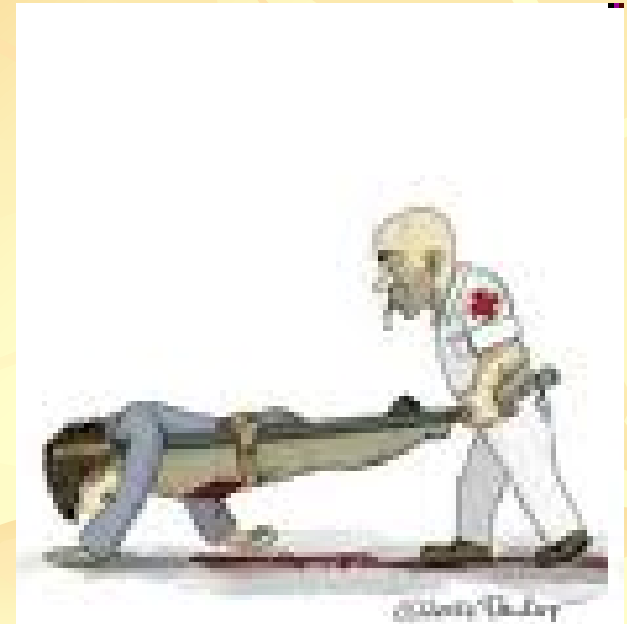
- **Chorobu podľa fáz** možno charakterizovať ako:

- objavenie príznakov a uvedomenie si zmeny
- hľadanie pomoci od inej osoby, alebo pomoc bez požiadania
- akceptovanie choroby, nevydávanie sa za zdravého, prijatie roly pacienta

Postoj ku zdraviu a jeho ovplyvňovanie metodikami verejného zdravotníctva

Rozhodovanie človeka „**podniknúť** zdraviu **prospešné konanie**“podmieňujú tri hlavné systémy:

1. súbor informácií, vedomostí, tvrdení
2. motivačné faktory
3. pôsobenie noriem a zvykov.

Príklady:

1. súbor informácií, vedomostí, tvrdení

- Príklady: Vírus HIV sa prenáša telesnými tekutinami.
AIDS je smrteľné ochorenie, ktorému sú vystavení užívatelia drog.
Fajčenie súvisí s radom závažných ochorení.
Imunizácia chráni před určitými chorobami.
Mamografické vyšetrenie prsníka jeminimálne nepríjemné a poskytuje istotu

2. motivačné faktory

↪ **Príklady:** Mnoho z uvedených informácií pôsobí presvedčivo iba pod podmienkou „**ak**“...

- ľudia veria, že na chorobu môžu ochorieť,
- chorobu považujú za vážnu,
- preventívne kroky považujú za účinné,
- odporúčané konanie nie je spojené s priveľkými nákladmi alebo obtiažami.

3. pôsobenie noriem a zvykov

Spoločenské vplyvy normatívneho systému možno rozdeliť na:

- všeobecné, spoločenské normy
- zvyky, normy primárnej skupiny, resp. najbližších jednotlivcov.

⇒ **Príklad:** Nosenie ochrannej prilby pri cyklistike neovplyvňuje len presvedčenie, že cyklistická prilba obmedzuje nebezpečenstvo úrazov. Skutočné používanie prilby závisí aj od schopnosti človeka tolerovať výsmech komunity, v ktorej sa nosenie prilby „nenosí“.

Sociálna rola pacienta

- chorý nie je považovaný za zodpovedného za vznik svojho stavu a nie je považovaný za schopného odstrániť tento stav svojou vôľou
- chorý je sprostý svojich povinností
- chorý je povinný dávať najavo neželanosť svojho stavu a jeho prechodnosť
- chorý je povinný vyhľadať odborníkov a spolupracovať s nimi, ak nepríde k spontánnej úprave
- Sociálna rola pacienta obsahuje:
 - **práva** (odňatie obvyklých spoločenských záväzkov)
 - **povinnosti** (vyhľadať kompetentnú pomoc lekára a spolupracovať pri liečení).

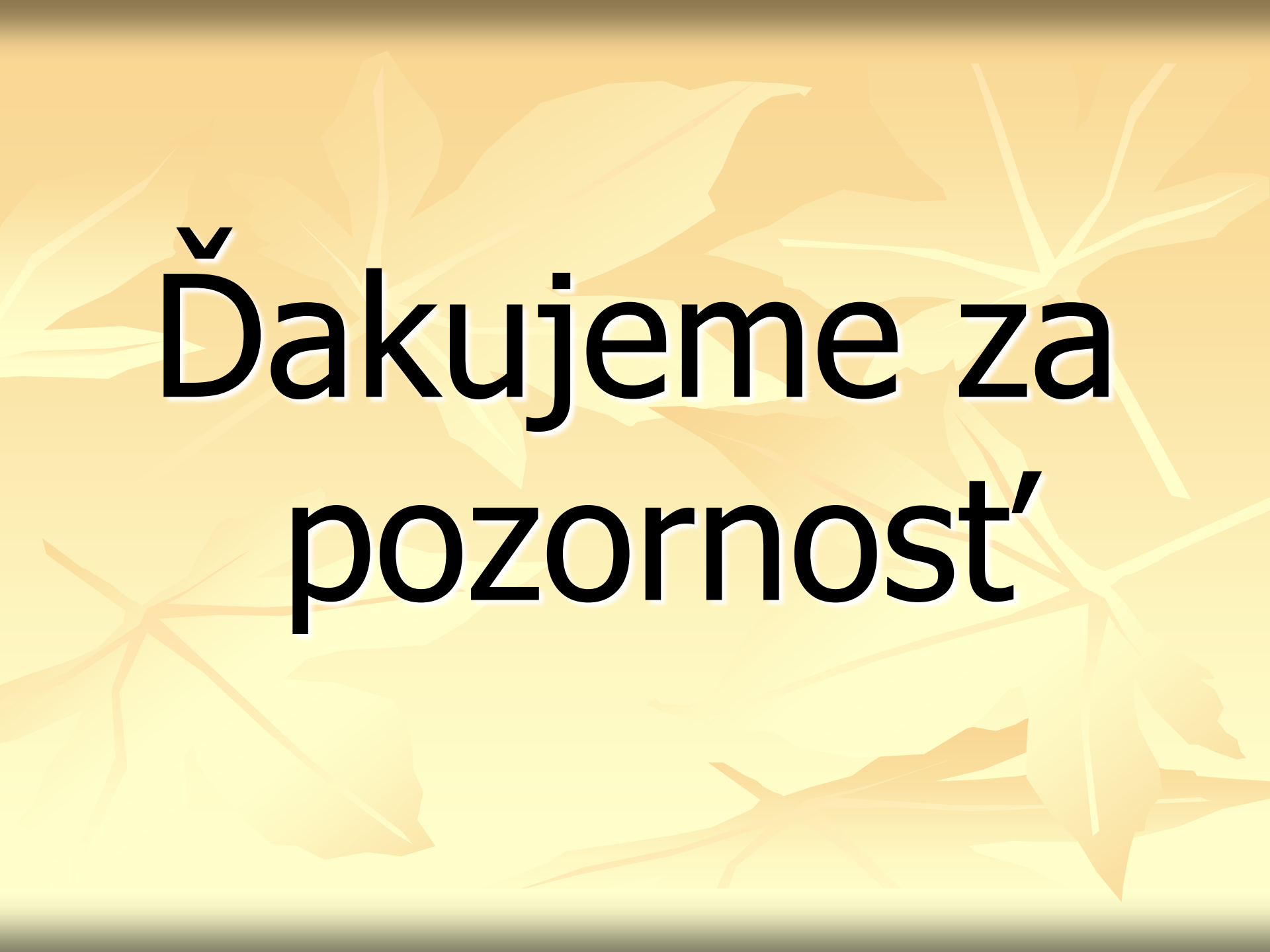
Kariera pacienta

- Striedanie štrukturovaných rolí
- Rozdiely v kariére pacienta sú dané aj jeho hospitalizáciou
- Prežívanie kariéry pacienta významne závisí od **komunikácie** s pracovníkmi v zdravotníctve

➤ Pacienti sú ochraňovaní v zmysle zákona o zdravotnej starostlivosti. Majú právo sa v prípade nespokojnosti s poskytnutou zdravotnou starostlivosťou sťažovať.

➤ Kódex „práv pacientov“ pacientov ochraňuje pred všemohúcnosťou profesionálov, resp. pred nevhodným pôsobením zdravotníckych inštitúcií. /Bútora 1991

**Ďakujeme za
pozornost'**

Zoznam literatúry

- BÁRTLOVÁ, S. : *Sociologie medicíny a zdravotnictví*. Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů v Brně. Brno, 2003. ISBN 80-7013-391-0
- BRUKKEROVÁ, D. – MATULNÍK, J.: *Koncepcia špeciálnej prípravy na prácu v zdravotníctve*. In: *Súčasný trendy v sociológii zdravia a choroby (Zborník)*. Bratislava: SSS SAV, 1999, 99s. ISBN 80-88774-65-9
- FARKAŠOVÁ, D. a kol. : *Výskum v ošetrovatelstve*. Martin: Osveta, 2002, 88 s. ISBN 80-8063-111-5
- SOPÓCI. J., BUZÍK. B., : *Základy sociológie*, SPN Mlade letá, 2006, 140 str., ISBN 8010009172